

Az írás, amely megörökít és emlékeztet

Papp Kinga: Tollforgató Kálnokiak. Családi íráshasználat a 17–18. századi Erdélyben. EME, Kvár. 2015. (Erdélyi Tudományos Füzetek 284.) 291 old.

A 17–18. században a háromszéki Kálnoki család aktív szereplőjévé vált a politikai életnek. Bár nem sorolható az erdélyi nemesi familiák legjelentősebbjei közé, a 18. századra sikerült fontos szerephez jutnia a Habsburg-udvarban. Köztudott, hogy a Kálnokiak nem tartoztak koruk elit írástudó rétegéhez sem, inkább a kardforgatásban jeleskedtek. Ennek ellenére a családi levéltárban és más családok levéltárában is nagyon sok kordokumentum maradt fenn, amelyeket a család valamelyik tagja írt, többnyire saját kezűleg. Papp Kinga, az Erdélyi Múzeum-Egyesület tudományos segédkutatója és könyvtárosa kötetében a Kálnokiak íráshasználatát, írással kapcsolatos szokásait igyekszik feltárni az említett levéltári források vizsgálatával. A szerző kutatási területe a nemesi íráshasználat a kora újkori Erdélyben. Témáját kissé behatárolva, a szerző a székelyföldi Kálnoki család íráshasználatát vizsgálta a levelek, naplók, kalendáriumi bejegyzések, végrendeletek, illetve más írott dokumentumok alapján. Jelen kötet nemcsak történeti tárgyú kutatás, hanem az irodalom módszertanát is alkalmazva újszerű megvilágításba helyezi a Kálnoki család történetét. Ennek eredményeként egy teljességre törekvő s az interdiszciplinaritás előnyeit is kiaknázó művet tarthatunk a kezünkben.

A szerző a Kálnoki család négy tagját választotta kutatása tárgyául. Kálnoki István, Sámuel, Ádám és Antal írásgyakorlatát, szokásait, tudását vizsgálja, melynek mentén nemcsak a család történetét, az említett személyek karrierjét és kapcsolatait ismerhetjük meg, hanem írásaikon keresztül érzelmeik, intelligenciájuk, és a korszak nagy eseményei is az olvasó elé tárulnak. A kötet rövid bevezetőjében a kutatás célkitűzését, a témaválasztás indoklását olvashatjuk. Ezt követően a szerző egy nagyon részletes historiográfiai áttekintést, a téma legfontosabb és legismertebb szakirodalmát tárja elénk, kontextusba helyezve és

megalapozva saját kutatásának témáját. A következő fejezet a székely nemesség társadalmi, gazdasági és felekezeti helyzetét tárgyalja a 17. század végén és a 18. század elején. A fejezet ugyancsak historiográfiai áttekintésnek tekinthető, mert a székely nemességgel kapcsolatos eddigi kutatások eredményeit összegzi, beleágyazva a Kálnoki családdal kapcsolatos információkat. A fent említett részek hozzásegítik az olvasót a téma megértéséhez és kontextusba helyezéséhez. A kötet korpuszát a négy Kálnoki személyéhez kötődő írások, és azok elemzése teszi ki. Elsőként Kálnoki István életét mutatja be, majd rátér a tőle fennmaradt naplóra és végrendeletre. Ő a család első tagja, akitől fennmaradtak személyes jellegű iratok. Egyszerű székely primorként, I. Rákóczi György idején vicekirálybíróként, főhadnagyként és székülöként szerepelt a közéletben. Részt vett az 1644-es hadjáratban, amiről naplót is vezetett. Levelezése nem maradt fenn, de naplójából kiderül, hogy távolléte alatt levelezett feleségével. A fennmaradt napló úti-naplónak is tekinthető, részletesen ismerteti azokat a helyeket, ahol járt. Papp Kinga a napló minden egyes témáját ismerteti és elemzi azt a korszak naplóírói szokásaival összehasonlítva. Egy másik fontos, Kálnoki Istvánhoz köthető irat, a végrendelete 17. századi szokásoknak megfelelően készült, ingó és ingatlan vagyonát feleségére és családjára hagyta. A kötet szerzője elemzésében Kálnoki István írói szokásaival kapcsolatban megjegyzi, hogy Kálnoki csak akkor folyamodott íráshoz, amikor fontos megörökíteni valója volt. Erről tanúskodnak a rövid, tömör naplóbejegyzései, illetve a fennmaradt végrendelete is.

Fia, Kálnoki Sámuel a család legnagyobb ívű karrierjét befutó személyisége. Mint kiderül, Kálnoki Sámuel Bécsben tanult, majd katonai pályára lépett. Feleségül vette Lázár István főkirálybíró leányát, Lázár Erzsébetet. Katonai sikereinek köszönhetően

Markaly Aranka (1990) – doktorandus, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, történész-muzeológus, Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda, markalymaranka@csikimuzeum.ro.

I. Apafi Mihály kinevezi Háromszék főkapitányának, majd főkirálybírójának. Hűségéért I. Lipót császár grófi címmel jutalmazta, majd kincstartónak nevezte ki. Láthattuk Kálnoki István esetében is, hogy a különböző fennmaradt dokumentumok szorosan kapcsolódnak az életéhez, mindennapjaihoz. Ez teljes mértékben áll Kálnoki Sámuelre is, akinek iratait vizsgálva elengedhetetlen életútjának és karrierjének ismertetése. Papp Kinga a könyvkiadó Kálnoki Sámuel mutatja be, majd elemzi a kalendáriumát. Az említett forrás jellegét tekintve közelebb áll a diáriumhoz, nehezen olvasható latin szövege rengeteg gazdasági jellegű adatot tartalmaz. Egyértelmű, hogy Kálnoki Sámuel saját használatra készítette. Ugyanez nem mondható el a naplójáról, melyet édesapja naplóját olvasva kezdett, hogy példát mutasson a gyermekeinek. A levelezés az udvari alkancellár mindennapjainak a kísérője. Legjelentősebb részét a feleségével váltott, rendezetlen szállás betűvel írt levelek teszik ki. Ezzel szemben felesége írásképét rendezett, kerek betűk jellemzik. További levelei a vállalt szerepköréhez tartoznak. Máramarosi követsége idejéből több levél is származik, magán- és közéleti tudósításokat olvashatunk bennük. Több családtagjával is levelezik, lányaival, vejeivel, Teleki Mihállyal. Mindezekből és familiárisaival történő levelezéséből körvonalazódik kiterjedt kapcsolatrendszere. Fennmaradt egy, a felesége számára írt, memoriálé, amelyben hasznos tanácsokkal látja el a birtokigazgatás és gazdálkodás kapcsán. Utasításait pontokba szedve rendszerezte. Halálának évében elkezdett, de befejezetlenül maradt testamentumát saját kezűleg írta. Ebben anyagi és szellemi javait leltározza, foglalkoztatta a család jövője. A szerző összehasonlítja apa és fia írásgyakorlatát, megjegyzi, hogy Kálnoki Sámuel bejegyzései nagyobb műveltségről tanúskodnak, de a gyakorlatiasság mindkettőjük szövegeit jellemzi.

Kálnoki Ádám Kálnoki Sámuel fiaként iskoláit a kolozsvári jezsuita kollégiumban kezdte, majd a bécsi egyetemen tanult tovább. Korai halálával magyarázható, hogy nem sikerül fényes karriert befutnia. Bécsi tanulmányai idején jelent meg egy ünnepi oráció, amelyet a hagyomány szerint az akadémiai nemzet

legkiválóbb tagjai mondtak el. A 16 levélnyi latin szöveg a szónoki beszéd szabályai szerint lett megszerkesztve. Témáját tekintve az aktuálpolitikai kérdéseket kapcsolta össze Szent László király életével, az udvari propaganda részének tekinthető. Ezt a dokumentumot részletesen ismerteti a szerző. A korszak hagyományait ismertetve, a korabeli viszonyokat, az ünnepség mikéntjét bemutatva válik érthetővé és értelmezhetővé e szöveg fontossága. Kálnoki Ádám levelezése szegényes, mert nem töltött be közéleti funkciót, kortársaival nem sokat levelezett. A kevés fennmaradt levél alapján a szerző úgy vélte, hogy Kálnoki Ádám nem volt gyakorlott tollforgató, hivatalos leveleit is sógorával fogalmaztatta meg.

Kálnoki Antal írásbeli tevékenysége igencsak jelentősnek számít elődeihez képest. Apjához, Kálnoki Ádámhoz hasonlóan Kolozsváron kezdte tanulmányait, majd katonai pályán folytatta tovább karrierjét. Szorgos levélírónak tekinthető, nemcsak családtagjaival, hanem kortársaival is gyakran váltott levelet. Katonatisztként leveleiben mindig a katonaság érdekeit védte. Írásaiban megjelenik az ideális levél képe, dicsérte levelező partnerét, ha szorgalmasan írt neki. Fiával való levelezéséből összesen 63 levél maradt fenn. Ezekben nyomon követhető az apa-fiú viszonyának változása. Legfőbb témák a tanulás, oktatás, bécsi események és mindennapok voltak, melyekről Kálnoki Lajos számolt be apjának. Az idő teltével, a fiú nagykorúvá válásával megváltozik a levélírók pozíciója, az apa egyenlő félként kezeli fiát, beszámol a birtokügyekről. A levelek nyelve igen sokszínű, hiszen találhatunk köztük francia, magyar, latin és német nyelvűeket egyaránt. Túlnyomórészt magyarul írták, a francia és német egyenlő arányban fordul elő. Nemcsak fiával, de rokonaival is folyamatosan levelezett, kézben tartva a családi ügyeket. Végrendelete német nyelven íródott. Tíz pontban olvashatjuk végakarátát. Nemcsak vagyonáról hagyakozott, hanem a családi iratokról is. A Kálnokiak könyvtárának legnagyobb gyarapodása is a generális Kálnoki Antal nevéhez fűzhető. Fennmaradt egy könyvlajstrom is, mely az 1761-es állapotokat tükrözi. Az itt őrzött kötetek nyelve és tematikája is igen változatos, a család sokszínű érdeklődésére derít fényt.

A kötet zárszavában a szerző összefoglalja kutatásának célját és eredményeit, felvázolja a további kutatási lehetőségeket a témával kapcsolatban. Az irodalomjegyzéket követő Függelékben több olyan szöveget közöl teljes terjedelmében, melyeket elemzett a kötet első részében. Naplórészek, levelek, Kálnoki Sámuel memoriáléja, kalendárium részlete, eddig ismeretlen szövegek kerültek be a válogatásba.

Összegzésként a kötetről elmondható, hogy a szerző részletesen feltárja a családhoz és írásgyakorlatához kapcsolódó szövegeket, teljességre törekedve közzé is teszi azokat, úgy, hogy háttérüket is felkutatta az idézett szövegek jobb megértése érdekében. A szöveggözlést illetően nem tartanám szükségesnek a rövidítések feloldásának jelzését az olvasást nehezítő zárójellel. Itt jegyezném meg azt is, hogy néha túlterheli saját szövegét a korabeli levél, naplórészletek szó szerinti, az olvasást nehezítő idézésével. Szerencsésebbnek tartottam volna egyes szövegek tartalmi idézését és értelmezését az eredeti forrás lábjegyzetben közölt szövegű átírásával. Több esetben is előfordul, hogy egyes következtetéseit ismétli. (A kötet 76. oldalán

ismétli a 64. oldalon is leírt Kálnoki Sámuel kalendáriumi jegyzeteivel kapcsolatos következtetését. Ugyanígy ismétli a Kálnoki Sámuel levelezésével kapcsolatos következtetések 109. oldalon leírt sorát a 116. oldalon is.)

A kötet erőssége a széles körű szövegelemzés, a korabeli textusokkal való összehasonlítás, a történelmi háttér felkutatása. Nyomon követhető a család tagjainak írásbeli fejlődése, amelynek háttérben iskolázottságuk, karrierjük, a politikai, katonai életben betöltött szerepük áll. Mindezeknek köszönhetően igényes, jól megírt művet tarthatunk a kezünkben, mely újszerű megvilágításba helyezi a Kálnoki család történetét. A függelékben található szöveggözlésnek köszönhetően az olvasó is betekintést nyerhet a szerző által használt forrásokba. Nagy mennyiségű feltárt levéltári anyag segíti a kutatót további témák megközelítésében, éppen ezért mindenkinek ajánlom a kötetet, akit a székelység, a 17–18. századi Erdély története érdekel, vagy aki családtörténeti kutatásokat folytat.

Markaly Aranka

A Kölesériána sorozat első kötetéről

Jakó Zsigmond: Köleséri Sámuel tudományos levelezése: 1709–1732.

Szerk. Font Zsuzsa, a latin szöveget gondozta, a regesztákat írta Magyar László András.

Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kvár 2012 (Kölesériána I.). 252 old.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület *Kölesériána* cím alatt új sorozatot indított, melynek célja a 18. századi erdélyi polihisztor, Köleséri Sámuel (1663–1732) életművének a közreadása. Jelen első kötet a korabeli tudományosságban nagy hírnévnek örvendő erdélyi szaktekintély tudományos levelezését tartalmazza. A református lelkészcsaládból származó ifjú nyugateurópai egyetemeken szerzett teológiai és filozófiai doktorátust, majd azt követően orvosi tanulmányokat is folytatott, s Nagyszébenben orvosi

álláshoz is jutott. Sokoldalú tudása, érdeklődése és a Habsburgok iránti tudatos elkötelezettsége gyümölcsöző karriert eredményezett számára. Az erdélyi bányák főfelügyelője, majd guberniumi titkár lett. Számos tudományos munka bizonyítja sokoldalú tevékenységét. A levelezését közreadó kötet a bizonyítéka szerteágazó európai szintű tudományos kapcsolatrendszerének. A levélkorpusz nagy részét Jakó Zsigmond kutatta fel és szerezte meg az 1950-es években erdélyi, hallei, londoni és zürichi kéziratárból.

Bakk Antal-Pál (1988) – doktorandus, Babeş–Bolyai Tudományegyetem Történelem-Filozófia Kar, történelemtanár, Avram Iancu Technológiai Líceum, Marosvásárhely, bakk.antal@yahoo.com.